

Galambos Adorján

„Jövet-menet pénzügyek”

Társadalmi felelősségvállalás a fiatalok, ifjúsági közösségek pénzügyi ismeretei és pénzügyi kultúrájának fejlesztése terén

A hazánkban 2008 ősz óta tartó pénzügyi válság egyik fontos tanulsága – bizonyos vélemények szerint súlyosbító tényezője –, hogy a magyar fiatalok meglehetősen tájékozatlanok a pénzügyek területén, és nehezen igazodnak el a pénzügyi fogalmak között. Míg az Európai Unió országaiban már számos program indult el a pénzügyi ismeretek mind szélesebb körben való megismertetésére, addig hazánkban a 14–35 éves korcsoportba tartozó fiatalok, ifjúsági közösségek ezen irányú ismereteinek fejlesztésére még kevés kezdeményezés látott napvilágot. Ebben a tanulmányban a témával kapcsolatos korábbi és aktuális kutatások eredményeinek összegzésén túl azt a mintaértékű programot kívánom bemutatni, melynek köszönhetően a fiatalok pénzügyi kultúráját, ismereteit fejlesztő tréningek valósultak meg az elmúlt évben, az ország valamennyi régiójában.

Az ifjúságkutatások már 2000-ben rámutattak arra, hogy a fiatalok számára fontos dolgok sorrendjében ugyan első és második helyen a család és a barátok szerepelnek, harmadikként azonban megjelent a jövedelem, negyedikként pedig konkrétan a pénz. A korosztály célrendszere is átalakult. A felmérések tanúsága szerint a 15–29 évesek elsők között említik az anyagi biztonságot, a karriert és a szakmai eredmények eléréséhez vezető széles körű kapcsolatrendszer kialakítását. Megváltozni látszik a korosztály azon vélekedése is, hogy a sikerhez – ami nem feltétlenül egyenlő a gazdagsággal – főként a kemény munkán és a szorgalmon keresztül lehet eljutni. A középiskolások igen nagy százaléka szerint megtanulható a tisztességes „meggazdagodás fortély”, de ehhez a munkán, akaraterőn és szorgalmon kívül biztos, támogató családi háttérre és egyéb – sokuk szerint előlük mindezidáig rejtett – tényezőkre is szükség lesz.

A fiatalok több mint fele úgy véli, hogy a kreativitás és a tudatos pénzkézelés a két legfontosabb komponense a meggazdagodásnak. Figyelemre méltó, hogy a diákok nemcsak sóhajtoznak a meggazdagodás után, de tennének is annak érdekében,

hogy valóra váltsák álmaikat. A felmérések szerint ugyanis a tanulók mintegy kétharmada szívesen fogadná, ha iskolájában lenne pénzgazdálkodással kapcsolatos oktatás, függetlenül attól, hogy milyen mértékben tartják tanulással elsajátíthatónak a pénzcsinálás fortélyát. A tudásvágy ugyanakkor nem merül ki itt: a diákok nagy része – körülbelül háromnegyede – akár szabadidejéből áldozna arra, hogy például egy szakkör keretében közelebbről megismerkedjen olyan praktikus dolgokkal, mint egy saját vállalkozás beindítása vagy menedzselése.

Az „Ifjúság 2008”-kutatás számolt be elsőként arról, hogy a rendszerváltoztatást követően megváltozott a családok és a fiatalok felhalmozáshoz, a jövő anyagi megalapozásához való viszonya. Előtérbe került az azonnali fogyasztás és az ehhez kapcsolódó státuszszimbólumokká váló tárgyak birtoklása. Ezt 2000-ben a dvd-lejátszó, 2004-ben a légkondicionáló berendezés és a plazmatévé jelenítette meg. 2008-ra ezek a tárgyak is mindennapossá váltak. A leginkább elgondolkodtató az a tény, hogy a státuszszimbólumok megszerzésének forrása a fiatalok szerint nem a félretett és megspórolt jövedelem, hanem az időközben felvett hitelek. Ezt jelzik a vizsgálatokban látható adatok is, amelyek szerint folyamatosan és jelentős mértékben csökkent a pénzt félretevők aránya, és növekedett a hitellel rendelkezők.

A pénzügyek iránti nyitottságot nagyon befolyásolja az is, hogy a diákok mit tapasztalnak saját családjukban, illetve milyen mértékben vonják be őket a családi büdzsével kapcsolatos beszélgetésekbe. Hasonlóan a 2004-ben mért szubjektív anyagi helyzethez, a 15–29 éves fiatalok közel fele vélekedik úgy, hogy háztartása anyagi helyzetét legpontosabban a „jövedelmeikből beosztással jól kijönnek” kijelentés írja le. Ugyanakkor a háztartásukat a „gond nélkül élők” közé soroló fiatalok aránya évről-évre 6-7%-kal csökkenő tendenciát mutat.

A legfrissebb és egyben a legnagyobb mintavétellel lezajlott kutatás, amely a fiatalok pénzügyi kultúrájára irányult, a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar kutatócsoportjának

vizsgálata, amely 2011-ben került bemutatásra. A felmérésben 62 magyar középiskola közel 5734 diákjának segítségével szerettek volna a kutatók választ kapni arra, hogy a fiatalok pénzügyekhez való hozzáállása mellett milyenek a konkrét pénzügyi termékekre vonatkozó ismereteik. Az eredmények elszomorítóak! Figyelemre méltó az is, hogy alig négy év alatt épp az ellenkezőjére változtak a fiatalok vagyonszerzéssel, karrierrel kapcsolatos attitűdjei. A szegedi kutatók az „Ifjúság 2000, 2004”-kutatásban leírtaknak éppen az ellenkezőjét bizonyították, azaz a középiskolások több mint fele úgy gondolja, hogy Magyarországon nem lehet tisztességesen meggazdagodni. Ha valaki vinni akarja valamire itthon, akkor bizonyos szabályokat meg kell szegnie. A fiataloknak kevesebb mint a fele gondolja úgy, hogy hosszabb távon egy stabil munkahely vagy saját vállalkozás jelenthet kiszámíthatóbb anyagi hátteret. Ugyan döntő többségüket érdeklik a pénzügyi világ hírei (70%), fontosnak tartják a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatos információk ismeretét (80%), viszont a válaszadóknak csak kevesebb mint fele tartja magát tájékozottnak a pénzügyi termékekkel, szolgáltatásokkal kapcsolatban.

Hosszú ideig úgy tűnt – és ezt bizonyították a korábbi nagymintás ifjúságkutatások is –, hogy az új generáció tagjai már felhagytak nagyszüleik pénzkezelési szokásaival, és nem értenek egyet azzal, hogy legideálisabb a párna alatt vagy a befőttesüvegben tárolni a vagyont. A gazdasági válság, továbbá a bankszektorban megrendült bizalom lehet annak az okozója, hogy ezen a téren is meglepő eredményeket olvashatunk a kutatási beszámolóban. A válaszadók többsége (64%) a pénzt készpénzben otthon tartja, és csak kevesebb mint egyharmaduk bankszámlán. A megtakarítási formák aránya is csekély, ha mégis valamilyen befektetés mellett szeretnének dönteni, akkor sem a saját ismereteikre, hanem banki tanácsadók véleményére támaszkodnak. Felmerülhet a kérdés, hogy milyen forrásokból gazdálkodnak a fiatalok, egyáltalán van-e relevanciája az önálló gazdálkodás kérdésének. A fent említett kutatás adatai szerint a fiataloknak három főbb saját pénzforrása a zsebpénz, az ajándékként kapott pénz, illetve a munkából származó jövedelem.

A felmérésben az előzőekben bemutatott általános pénzügyi attitűd vizsgálata mellett egy tudásteszt is szerepelt, mely segítségével a fiatalok pénzügyi tudását ellenőrizték. A toplistás kérdések között csupán hat olyan volt, melyre döntő

többségben helyes válaszok érkeztek. Ezen blokk alapján azt mondhatjuk, hogy a középiskolások tudják többek között, hogy mi volt a forint előtti pénzünk, hogy a magánnyugdíj-pénztárakat átalakították, illetve hogy a tőzsde közvetett hatással van a gazdaságra. A válaszadók azonban abszolút nincsenek tisztában azzal, hogy mennyi szolgálati idővel mehetnek majd nyugdíjba, vagy például, hogy egy 10 000 forintos cipő árában mennyi az adótartalom. Problémát jelentettek a hitelkártya használathoz kötődő kérdések is. Az átlagos kérdések kategóriában a diákok fele van tisztában azzal, hogy 1 dollár, 1 euró, 1 svájci frank közül jelenleg forintban melyik ér többet, hogy Magyarországon mennyi jelenleg az SZJA-kulcs, és hogy a lakáshitel felvételéhez kereskedelmi bankhoz kell fordulni.

A tájékoztatatlanság egyik oka a gazdasági-pénzügyi nevelés hiányossága a közoktatásban, amit a jogalkotók is felismertek. Ennek köszönhető, hogy a 2012-es Nemzeti Alaptanterv már egyértelműen megfogalmazza azt az elvárást, miszerint a felnövekvő nemzedéknek hasznosítható ismeretekkel kell rendelkeznie a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról. Célként jelenik meg annak az igénye is, hogy a fiatalok felismerjék saját felelősségüket az értéktelmező munka, a javakkal való ésszerű gazdálkodás, a pénz világában és a fogyasztás területén. Tudják mérlegelni döntéseik közvetlen és közvetett következményeit és kockázatát. Lássák világosan rövid és hosszú távú céljaik, valamint az erőforrások kapcsolatát, az egyéni és közösségi érdekek összefüggését, egymásrataltságát. Igaz az is, hogy a készülő új alaptanterv nem írja elő, hogy ezeket önálló tantárgyanként, vagy másik tárgy részeként kell-e oktatni, de mindenképpen fontos felismerés, hogy ezek a készségek az iskola elvégzéséhez szükséges tananyag minimumaként jelennek meg.

A 2000-től napjainkig tartó folyamatokat összegezve megállapíthatjuk, hogy megváltozott a fiatalok (15–29 éves korosztály) hozzáállása a pénzhez, a karrierhez, elvesztették bizalmukat a pénzügyi rendszerben, és csak elenyészően kis százalékuk rendelkezik biztos alapokon nyugvó, használható pénzügyi ismeretekkel. A probléma tehát a felszínen van, és arra vonatkozóan már születtek intézkedések, hogy az iskolarendszeren belül hogyan szerezhetnek ismereteket a diákok, és miként fejlesztik ezen kompetenciájukat.

De mi a helyzet az iskolarendszeren kívül maradó (vagy az iskolapadokból már kikerült), illetve a formális pedagógiai módszerekkel átadott ismereteket csak nehezen befogadni képes fiatalokkal? Erre a kérdésre próbáltunk választ adni és megszólítani a fiatalokat azzal a projekttel, amely az NCSSZI Mobilitás Országos Ifjúsági Igazgatósága kezdeményezésére és szakmai koordinálásával valósult meg 2011 október–december között. A Mobilitásnak, mint a magyarországi ifjúsági munka innovációs és kompetenciaközpontjának kiemelt feladata, hogy figyelemmel kísérje és gyorsan reagáljon azokra a folyamatokra, amelyek a magyar fiatalok életét, jövőjét befolyásolják. Ha életszerű példát szeretnénk hozni, úgy kell működni, mint egy GPS-készülék folyamatosan frissülő szoftverének. A rendelkezésre álló információk, a hosszú idő alatt felhalmozott szakmai tudás segítségével kell megmutatnunk a leggazdaságosabb, a legrövidebb vagy éppen a leggyorsabb utat a fiataloknak és a velük foglalkozó szervezeteknek, szakembereknek (amelyek a GPS-hardvert szimbolizálják), hogy az általuk „betáplált” opciókkal ériék el céljaikat, és szükség esetén az „újratervezésben” is segítségükre kell lennünk.

A példánál maradva, a civil szervezetek által szimbolizált GPS-készülékekben ezúttal a pénzügyi ismeretek fejlesztését célzó programot szerettük volna frissíteni, viszont a megvalósításhoz támogatóra, pénzügyi forrásra volt szükségünk. Több pénzügyi szervezet, pénzügyi szervezetet is megkerestünk az ötlettel, és mindössze egyetlen olyan támogató akadt az Országos Takarékszervezeti Szövetség (OTSZ) vezetőjének személyében, aki azonnal a jó ügy mellé állt, és hajlandó volt a fenti program megvalósítására – társadalmi felelősségvállalásként (CSR) – komoly összeget, közel 7 millió forintot áldozni. Így született meg a gyermek- és ifjúsági közösségek pénzügyi ismereteit és pénzügyi kultúráját fejlesztő képzések támogatására kiírt pályázat. Mivel a program célcsoportjaként elsősorban azokat a fiatalokat jelöltük meg, akiknél a formális módszerekkel csak nehezen lehet eredményt elérni, ráadásul ez a nehéz téma is könnyebben feldolgozható nem formális módon, így a pályázatban is kikötésként szerepelt, hogy nem a formális tanulás módszereire épülő képzési programok támogatása a cél, kiemelt figyelmet fordítva a hétköznapi tudás megszerzésére.

De mit tekintünk nem-formális módszereknek? A nem formális, és még inkább az informális tanulás kifejezést alig néhány évtizede

alkalmazzuk, ugyanakkor az ifjúsági munkának ez az egyetlen nemzetközi szinten is elismert és eredményekhez vezető módszertana, noha a nem formalizált keretek között történő tanulás a tanulás leginkább hagyományos alapformájának nevezhető. Az utóbbi években egyre szélesebb körben használják mindkét kifejezést, értelmezésüket illetően azonban korántsem beszélhetünk igazi közmegegyezésről. Alapvetően nem tudományos fogalmakról van szó. (Előfordul, hogy kétségbe vonják azt is, lehetséges-e egyáltalán pontos definíciójukat adni, sőt, akad olyan vélemény is, amely szerint ezek csupán metaforák, amelyek általános képzéspolitikai törekvések azonosítására szolgálnak.) A jelenleg „hivatalosnak” tekintett definíció is több ponton kritizálható. Az Európai Bizottság által 2001-ben megfogalmazott – és azóta a témával foglalkozó legtöbb írásban hivatkozott, általában kiindulópontként használt – meghatározás szerint a formális tanulás (formal learning) tipikusan képzőintézményekhez kapcsolódik, és a tanulás célját, idejét és a tanuló támogatásának módját illetően strukturált, valamint végzettség megszerzéséhez vezet. Emellett az is jellemzi, hogy a tanuló nézőpontjából szándékolt tevékenységről van szó. A nem formális tanulás ezzel szemben nem kötődik képzőintézményhez, és rendszerint nem eredményezi végzettség megszerzését. Az informális tanulás – az idézett meghatározás szerint – a munkához, a családi élethez és a szabadidős tevékenységekhez kapcsolódik, nem strukturált tevékenység, és nem vezet valamilyen elismert végzettség megszerzéséhez. A képzések minden esetben úgy kerültek összeállításra, hogy a célcsoport előzetes ismereteire és valós szükségleteire támaszkodtak. A programot megvalósító civil szervezetnek külön fejezetben ki kellett térni az előzetes szükségletfelmérés módszerére, eredményére, valamint a képzés résztvevői értékelésének, utómunkálatainak, nyomon követésének és dokumentálásának tervezett módszereire.

A program – bár ezen a téren és főleg ebben a konstrukcióban első fecskeként jelent meg – mindenképpen eredményesnek mondható, hiszen a pályázó 35 szervezet közül összesen 9 nyertes szervezet tudta lebonyolítani a képzéseket az országban, mellyel a pénzügyi ismeretek körülbelül 300 fiatalhoz jutottak el.

A képzéseken alkalmazott módszerek nagyon sokszínűek voltak, és minden esetben a célcsoport előzetesen felmért igényeire támaszkodtak.

A tréningek során egyaránt megtalálhatóak voltak az interaktív prezentációk, a szituációs és szerepjátékok, az irányított beszélgetések, egyéni feladatok és konzultációk, a strukturált páros és csoportmunka, valamint a tematikus műhelymunka.

A feldolgozott témakörök is nagyon változatosra sikerültek, hiszen a pályázó szervezet erőforrásaihoz és a programban részt vevő szakemberek ismereteihez is igazodni kellett. Megjelent a palettán az alapvető pénzügyi termékek és szolgáltatások ismertetése, az ezek gyakorlati használatát bemutató tréningek, a különböző befektetési lehetőségek, pénzügyi modellek megismerését, mérlegelését és a közöttük való választás képességének a kialakítását, a vállalkozói kultúrát megalapozó, fejlesztő foglalkozások, de több alkalommal olvashattuk a beszámolókból, hogy az egyéni és családi háztartási gazdálkodás és a perspektivikus életpálya-építés, a racionális döntéshozatali kompetenciák fejlesztését célzó tréningben vehettek részt a fiatalok.

Talán az egyik legérdekesebb tréning volt a Família Nagycsaládosok Egyesülete „Gazdálkodj okosan” címmel megvalósult képzése. A szervezet célja az volt, hogy a tréningben részt vevő hátrányos helyzetű családok gyermekei általános gyakorlati pénzügyi és családi életre való felkészülés gazdasági részét érintő ismereteket szerezzenek. A résztvevőkkel már a projekt kezdete előtt sokat foglalkoztak, a tréningfolyamatot megelőzően is feladatokat kaptak, amit a képzésen dolgoztak fel. A képzési tematika nagyon sokrétű, a valós, praktikus kérdésekre épülő, a mindennapokban használható ismereteket tartalmazott három fő témakörben:

- pénzügyi alapok, pénzügyi rendszerek: beruházások és megtakarítások, hitelfelvétel, hitelnyújtás; biztosítások, racionális döntéshozatali kompetenciák – marketing, és ami mögötte van (reklám, támadások a pénztárcák ellen), gyakorlati marketing (árak)
- életpálya tervezése, karrier
- családi gazdálkodás: fogyasztás, megtakarítás, jövedelem; bevételek, kiadások (állandó; rendszeres, de tervezhető; rendkívüli)

A projektet három ütemben valósították meg. Tartottak egy felkészítő, programismertető napot – az itt részt vett fiatalok közül kerültek ki azok a kulcs emberek, akik a további részletes programok előkészítésében, a módszerek kiválasztásában is sze-

repet vállaltak. Ezt követően két hétvégén tartották meg a fiataloknak a vállalt programmodulokat, amelyeken a valós életből származó problémákat dolgozták fel a résztvevőkkel. A projekt során a tudásanyag átadásának hatékonyságmérése és a tudás mélyebb rögződése érdekében a „visszakérdés” játékosan és interaktívan történt, az előadások anyagához köthető fogalmakra épülő activity-típusú játékok segítségével. A játéknak köszönhetően a projekt résztvevőinek fel sem tűnt, hogy gyakorlatilag „felmondták” a szakmai előadások tartalmát.

Különlegességét és egyediségét a programnak főként az adta, hogy az induláskor bevezették a helyi pénzt, a NOERO-t, amelyet a résztvevők egyéni csekkfüzetben kaphattak meg. Itt vezethették a programok, feladatok során szerzett bevételek, kiadások egyenlegét. (Kiadásaik keletkeztek például a feladatokhoz szükséges kellékek beszerzéséből, a nagycsaládosokhoz méltatlan viselkedés esetén, de volt vacsora-, ill. tusolójegy is.) Mivel a csapatok összetételét tudatosan, folyamatosan változtatták, így az csapatban szerzett bevételek és kiadások felosztása a pénzzel való (csoportos, családi) gazdálkodás alapvető ismereteit volt hivatott megismertetni a gyakorlatban. Végül a fennálló egyenleget papír NOERO-ra válthatták, amelyet a záróesten használhattak fel.

Összességként elmondható, hogy a tréningek tapasztalatai összhangban vannak a korábban már ismertett kutatások eredményeivel. A fiatalok egyrészt valóban nem ismerik a pénzügyi élet alapfogalmait és alapvető működését, másrészt nem érzik fontosnak a saját pénzügyi dolgaik tudatos irányítását. A pályázók tapasztalatainak összegzése azt mutatják, hogy a formális oktatás során megszerzhető elméleti ismeretek és a nem formális tanulás eszközrendszerén alapuló interaktív, a résztvevőket fizikailag is megmozgató gyakorlati programok ötvözésével lehet a fiatalok csekély pénzügyi jártasságát kimozdítani a jelenlegi állapotból.

Bízunk abban, hogy a program további folytatására több pénzügyi szolgáltatót, pénzintézetet is meg tudunk nyerni, és hosszú távú eredményként kimutathatjuk, hogy a magyar fiatalok, ifjúsági közösségek ismeretei bővülnek, pénzügyi kultúrájuk, tudatosságuk fejlődik. Ezen túlmutató törekvésként jelenik meg a Mobilitás céljai között, hogy – a nyugat-európai gyakorlatnak megfelelően – az ifjúsági munkában teret nyerjen a pénzügyi kultúra fejlesztése.